

«воєнного комунізму», виступ матросів у Кронштадті 1921 року.

Наприкінці книги автор вказує на головні підсумки Громадянської війни для Росії та інших держав, що утворилися на території колишньої Російської імперії. Дослідник розмірковує над ціною перемоги радянської влади у цій війні і її наслідками, причинами поразки Білого руху тощо.

Поряд із загальним позитивним враженням від цієї книги, хотілося б відмітити деякі зауваження.

Девід Баллок чимало уваги приділив військовій стороні цього конфлікту (формування армій, їх чисельності, характеристики бойових операцій тощо). Однак автор чомусь оминув не менш важливі політичні, соціально-економічні та національні аспекти цього протистояння. Так, дослідник майже нічого не пише про внутрішньополітичний курс урядів Колчака, Денікіна та Врангеля. На наш погляд, без висвітлення цього питання неможливо зрозуміти одну з головних причин поразки Білого руху у цьому протистоянні – непопулярна внутрішня політика білих режимів.

Поряд з висвітленням Громадянської війни у різних регіонах колишньої Російської імперії, дослідник досить мало приділив місця подіям, що відбувалися на українській території (р. 43–44; р. 62–63; р. 127). Така позиція науковця викликає у нас здивування, адже по суті Україна в цей період стала не тільки місцем протистояння різних військово-політичних сил, але й ареною зіткнення геополітичних інтересів великих держав.

Також одним з недоліків цієї книги є те, що автор наприкінці своєї роботи не подав списку використаних джерел та літератури. Наявність цього переліку дала б змогу читачеві більш глибоко ознайомитись зі сторонами вищевказаного конфлікту, які не були достатньо висвітленими зарубіжним істориком.

В цілому ж, слід зазначити, що рецензоване дослідження являє собою гарний приклад сумлінного та вдумливого аналізу і тому приверне увагу як фахівців, що досліджують саме воєнний аспект Громадянської війни в Росії, так і всіх, хто цікавиться цією тематикою.

Hlibishuk M. V., postgraduate student, Yuri Fedkovich Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine), hlibishuk@rambler.ru

Review of the book: Bullock D. The Russian Civil War. 1918–1922. – New York: Osprey Publishing. – 2008. – 144 p.

Глибишук М. В., аспірант, Черновицький національний університет ім. Юрія Федьковича (Черновці, Україна), hlibishuk@rambler.ru

Рецензия на книгу: Баллок Д. Гражданская война в России. 1918–1922. – Нью-Йорк: Изд-во Оспрей, 2008. – 144 с.

* * *

Щербатюк В. М.,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії держави та права,
Національна академія внутрішніх справ
(Україна, Київ), vytyoki@ukr.net

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ: ГАВРИЛЮК О. ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ! ЛИСЯНЩИНА ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ В 1917–1920-Х РОКАХ У КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИХ ПОДІЙ. – ВИШГОРОД: ПП СЕРГІЙЧУК М. І., 2015. – 440 с.

У видавництві «ПП Сергійчук М. І.» у червні 2015 р. з друку вийшла науково-популярна книга Олександра Гаврилюка. Праця видана за редакцією відомого в Україні та й за її межами доктора історичних наук, професора Володимира Сергійчука. Рецензент – кандидат історичних наук Станіслав Степенькін.

Хвалебно, що у книзі, як зазначає редактор видання, «...згадуються фактично всі, хто не склав зброї за Українську державу, коли з осені 1920 року Уряд УНР опинився в екзилі», а в книзі присутня думка про те, що «центр українського національно-визвольного руху на Наддніпрянщині перемістився в Холодний Яр...». Проте, при аналізі книги привертає увагу, у який спосіб автор наповнив її матеріалом і чи висловлені у ній думки є дійсно авторськими? Редактора видання не підвела наукова інтуїція, яка базується на високій професійності, коли він говорить, що для нього особисто виявилось особливо несподіваним «подвижницький здвиг» О. Гаврилюка. А далі – у першій частині наступного речення: «Людина, здавалося б, далека за основною професією від наукових пошуків...» – ось суть, яка й наклала свій відбиток на дану працю. Нижче на основі фактів заперечимо другу частину того ж речення редактора про те, що автор «демонструє справді цілісний підхід до висвітлення минулого свого краю». Автор не демонструє свого наукового підходу, адже методика дослідження, яку обрав Олександр Миколайович, базується на переписуванні матеріалів з книг, статей, збірників матеріалів тощо. А щоб урізноманітнити бібліографічну складову праці та придати роботі наукового характеру, він посилається на ту ж літературу та архівні документи, на які посилаються дослідники, з чийх книг О. Гаврилюк і переписував текст. Відтак праця не є самостійною, вона побудована на використанні інших творів, поєднує собою матеріали з цих творів і є компілятивною. Книга «За волю України...» створена на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження. Архівні джерела автором не опрацьовувались, а запозичені з інших творів.

Виграє книга лише за рахунок редакторської обробки та комп'ютерної верстки. Доцільно відзначити, що у розмові з редактором видання В. Сергійчуком виявилось, що останній навіть не здогадувався, що автор майбутньої книги представив йому до редактування матеріали з відповідними текстовими запозиченнями й переписаними посиланнями як свої. О. Гаврилюк, як після видання першої праці у 2012 р. (Таємниці минулого козацької Лисянки / За ред. В. Сергійчука; [рецензент – С. Степенькін]. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. – 308 с.), так і під час підготовки цієї, проігнорував поради рецензента та наші поради не допускати списувань і запозичень у подальшому. Він повторив свої дії, що й спонукало нас написати дану рецензію.

Аби не бути голослівним перейдемо до конкретики. Зібрана нами більше ніж за 20 років наукова база з історії Лисянщини як окремого мікрорегіону в контексті регіональної та загальноукраїнської історій та докторська дисертація з історіографії селянського повстанського руху 1917–1921 рр. дає можливість для порівняння та аналізу сучасних праць із проблематики, яку намагався висвітлити О. Гаврилюк.

То ж найперше, що привертає увагу, це те, що період зазначений у назві роботи, не співпадає з роками, вказаними автором у вступі, коли він окреслює час, про який розповідається у роботі. Так, у назві читаємо «національно-визвольні змагання в 1917–1920-х роках», а в тексті ті ж національно-визвольні змагання автор датує вже 1917–1921 роками (с. 9, 10). Водночас у післямові книги (с. 316–320) усі події, про які йдеться у праці, О. Гаврилюк, хронологічно зачисляє до 1917–1920-х років (с. 316), в іншому випадку – до 1917–1921 років (с. 316, 317).

У короткій анотації до книги (с. 2) автор двічі згадує селянський повстанський рух і двічі датує його по-різному – 1917–1923 та 1918–1923 рр. Приступаючи до висвітлення теми національно-визвольних змагань, О. Гаврилюк мав би знати, що верхня межа селянського повстанського руху в історіографії окреслюється неоднозначно: одні дослідники твердять, що він завершився ще 1920 р., інші переконані, що його кінець співпадає із закінченням Української революції в 1921 р. Також вчені називають 1922 р., 1923 р., середину 1920-х років, окремі з них селянський повстанський рух у видозмінених своїх проявах доводять до початку 1930-х років. Тож О. Гаврилюку варто було б в книзі не лише уніфікувати хронологію цього руху, а й обґрунтувати свій вибір. Це була б авторська позиція. Проте її немає. Та й не може бути, оскільки навіть в анотації майже вся її друга половина списана О. Гаврилюком з нашої статті «Селянський повстанський рух на Київщині 1917–1923 рр.: сучасна історіографія проблеми» (див. Український історичний журнал. – 2010. – №3. – С.186–204). Читачеві для порівняння другої частини анотації та усвідомлення наявності плагіату наводимо повний текст із нашої статті: «Повстанський рух 1918–1923 рр. у цьому регіоні – це приклад організації й активного збройного опору селян загарбникам – німецько-австрійським, денікінським, більшовицьким військам; непримиримість українських селян щодо зволікання українських урядів у вирішенні аграрного питання; протидія політиці більшовиків в українському селі, спрямованої на впровадження чужих українському селянинові форм господарювання, класове розшарування тощо (див. с. 200).

У книзі відсутня історіографія проблеми. Автор мав би показати, що зробили його попередники у дослідженні даної теми, а над чим ще потрібно працювати. Виходячи з останнього О. Гаврилюк мав би обґрунтувати актуальність теми, визначити мету та поставити відповідні дослідницькі задачі для її досягнення. Ці усталені атрибути наукового дослідження у праці відсутні. Автор обмежився абзацом у чотири речення (с. 9–10), зазначивши, що він намагається зробити у роботі, та назвавши лише прізвища окремих дослідників, чії праці стали, як він пише, «важливими для підготовки даної книги» (с. 10). Наявність у даній роботі історіографії питання дала б можливість автору

виокремити вклад авторів у дослідження даної проблеми, визначити стан дослідження питання, детально визначити малодосліджені сторони теми, сприяла б уникненню побудови праці на відомих матеріалах, допомогла б автору зосередитись в дослідженні на науковій новизні.

Перший розділ «Лисянщина в Російській імперії на зламі епох» не відповідає темі книги і побудований здебільшого на матеріалах досліджень «Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження» (К.: Наукова думка, 2009. – 546 с.), серед авторів якої відомі науковці – професори В. Колесник, Т. Конончук, О. Кузьминець, Т. Чухліб, Н. Щербак, В. Мельниченко та ін. та «Історія регіонів України: Лисянщина» (автор В. Щербатюк; К.: Логос, 2002. – 428 с.) (див. посилання розділу №15–37). Так, тема книги стосується національних визвольних змагань на Лисянщині у 1917–1920-х роках, а матеріали розділу починаються із XVI ст. і закінчуються подіями в Російській імперії березня 1917 р. Якщо автор хотів цим матеріалом підвести виклад події до 1917 р., то це доцільно було б зробити в інший спосіб, а не виносити матеріал в окремий розділ праці, який хронологічно виходить за її межі.

У наступному розділі «Революційні зміни 1917 року» матеріал та його посилання на Державний архів Київської області (далі ДАКО) за №47–52, 62, 63 списані із дослідження «Шевченків край...» (див. текст на с. 178–179 та посилання на с. 491). Подібне привласнення матеріалу з посиланнями на першоджерело простежується по всіх розділах книги. Наведемо лише окремі з них. У розділі «Україно-російська війна взимку 1917–1918 років. Вимушені союзники УНР» матеріал за посиланням №32 ідентичний посиланню за №31 книги «Шевченків край...» (с. 491), матеріал за посиланням №52 відповідає посиланню за №335 книги «Історія регіонів України: Лисянщина» (с. 394). У розділі «Державний переворот в Україні. Гетьманат П. Скоропадського» матеріал за посиланням №17 дублює відповідний матеріал і посилання №56 книги «Шевченків край...» (с. 492). У розділі «Зміни в політиці Директорії. Рейд отамана Ю. Тютюнника на Звенигородщині (травень–липень 1919 р.)» значною мірою побудований на нашій монографії «Селянський повстанський рух в Україні 1917–1921 років: українська історіографія» (К.: Наукова думка, 2012. – 528 с.). Так, матеріал за посиланням №37 (с. 172; йдеться про рейд отамана Мірошниченка) відповідає тексту зазначеної нашої книги на с. 183–184, де ми аналізуємо працю О. Доценка і посилаємось на усі його публікації з журналів «Літопис Червоної Калини» за 1932–1933 рр. (посилання №279, с. 405), таке ж посилання робить і О. Гаврилюк, хоча, описуючи сам рейд, мав би послатись на конкретну сторінку праці О. Доценка, якби, звичайно, він із нею працював. Тут же, подаючи опис отамана Мірошниченка, (див. посиланням №38, с. 172–173), О. Гаврилюк дублює матеріал і саме посилання №280 (с. 405) з нашої монографії. Розділ «Амністія чи кривава боротьба» автор побудував майже повністю на архівах ДАКО, Галузевому архіві Міністерства Оборони (далі ГА МО) України, Державному архіві Черкаської області (далі ДАЧО) (див. посилання на с. 428–430), які переписав із книг «Історія регіонів України: Лисянщина», «Шевченків край...» (див. посилання у цих книгах)... Можна продовжувати. Однак, щоб переконатись

у компілятивності матеріалу книги та наявності плагіату достатньо й цього.

Дивовижно, як автор заповзято привласнює архівні матеріали. Але ж в архіві існує визначений порядок роботи з документами, який дозволяє перевірити, хто і коли з ними працював. А ще дивує, що у книзі майорять посилання не лише архіви України, а й Російської Федерації, зокрема, на архіви ФСБ. Тут варто поцікавитись книгою відомим в Україні авторам, чії праці О. Гаврилюк також використав – О. Реєнту, О. Рубльову, Р. Пирогу, Т. Клименко, М. Ковальчуку, Р. Ковалю, О. Бондаренку, Ю. Шатайлу та ін. Скажу відверто, за свою наукову діяльність подібне я зустрічаю вперше!

У розділі «Додатки» документи розміщені не у хронологічному порядку. На перший план О. Гаврилюк виніс інформацію за власним підписом про сучасні події, в яких брав активну участь, назвавши її проектом «Увічнення пам'яті козака-бандуриста Антіна Огійовича Митяя». Матеріал важко назвати документом. Скоріш за все, це виклад подій з фотографіями. Скористався автор і нашим листом, де ми на його ж звернення повідомляли щодо можливого напису на пам'ятному знакові учасникам Звенигородського збройного повстання та надали коротку довідку про повстання. І лише далі автор вміщує документи 1917–1923 рр., посилаючись на статті, збірники документів, архіви, запозичивши посилання з тих праць, які використав, складаючи, таким чином, у читача враження про свою роботу в цих архівах. Так, лише із «Шевченкового краю...» запозичені додатки №22, 23, 26, які у цій праці надруковані відповідно на 401, 402 та 405 сторінках, а посилання на архівне першоджерело, які переписав О. Гаврилюк, значаться на 513 та 514 сторінках.

Окремо слід сказати щодо фотографій книги. Під окремими фотографіями автор вказує джерело їх походження, під іншими уникає цього. Водночас на сторінці 37 зазначено «Фото ЦДАКФД ім. Г. С. Пшеничного», на сторінці 40 таке ж посилання без ініціалів Пшеничного. Фотографія на с. 37 і посилання на архів запозичені із книги «Історія регіонів України: Лисянщина» (див. с. 153). Щоправда автор зробив помилку у підписі, пропустивши слово «з'їзду».

Окремо слід сказати щодо фотографій книги. Під окремими автор вказує джерело їх походження, під іншими уникає цього. За науковими підходами підписи під фото мали б бути уніфіковані. У книзі подані різні варіанти: «Павло СКОРОПАДСЬКИЙ» (с. 38), «Данило ТЕРПИЛО» (с. 145), «О. О. КОВАЛЕНКО» (с. 122), «В. ОСКІЛКО» (с. 163), «Василь Степанович ЧУЧУПАК» (с. 169) тощо. В одних випадках автор пояснює хто це, в інших уникає цього і дає лише ініціали (інколи ймення) з прізвищами (див. с. 32, 173, 285, 306 та ін.) або лише прізвища (с. 140). Для пересічного читача виникають незручності: якщо генерал-хорунжий армії УНР В. Сікевич (с. 56), отаман Уваров (с. 168) та ін. відомі здебільшого фахівцям, то кулеметників з Лисянщини Ф. Клівака (с. 71, до речі, фото копіюване із с. 136 дослідження «Історія регіонів України: Лисянщина») та повстанця О. Коваленка (с. 122) й ін. навіть не всі місцеві краєзнавці знають. Невдалими є фотографії на сторінках 102, 105, 273. На першій і другій видно лише контури кількох будівель. З третьої, за підписом «м. Сміла», не зрозуміло, що на ній зображено взагалі. Виникає

питання про їх доречність. Водночас фото на сторінці 121 «Дуть повстанці червня 1918 року...» запозичене з видання «Шевченків край...» з точною версією підпису та посиланням кадру на документальний фільм і архів (див. с. 190), фото на с. 157 та підпис – із довідника з історії Лисянщини «Край козацький» статті «Боярка» авторів В. Щербатюка, М. Демчука та О. Березовського (див. с. 34). В цьому контексті окрему увагу привертають фотографії книги, вміщені на сторінках 112, 113 та 150. На перших двох – православні церкви сіл Вотилівка і Ріпки, збудовані XVIII ст., на іншій – Верещацька церква. Перші дві були знайдені нами в архіві Інституту Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського і вперше опубліковані в розділі «Церкви: трагічна історія» дослідження «Історія регіонів України: Лисянщина», остання сфотографована 1999 р. автором даної рецензії (див.: Історія регіонів України: Лисянщина. – С. 191, 193, 196). Ці фотографії з відповідними підписами успішно перекочували до книги О. Гаврилюка. Цікаво, що у тексті, де вміщено ці фотографії, жодного слова не йдеться про церкви зазначених сіл. Щоправда тут же на одному розвороті книги, на сусідній сторінці автор згадує с. Верещаки: подає матеріал про діяльність загону отамана Туза у Звенигородському повіті і вбивство у селі більшовицького активіста П. Данька (с. 151), посилаючись на книгу «Край козацький», допустивши бібліографічні помилки у її назві (с. 411). Водночас падає у вічі, що на цій же сторінці О. Гаврилюк, характеризуючи діяльність отамана С. Туза, оперує архівною справою «Про боротьбу з бандою Туза» (до речі, назва подана з помилкою – «При боротьбу...»), не працювавши раніше із нею в архіві. Ця справа віднайдена нами у Державному архіві Київської області. На її основі за авторством В. Щербатюка опублікована стаття «Архівна справа «Про боротьбу з бандою Туза» як джерело з вивчення історії селянського повстанського руху в Українській революції 1917–1921 років» (Див.: Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць. – К., 2009. – Вип.22. – С.188–196). О. Гаврилюк посилається не на статтю, звідкіля бере відомості, а на наше посилання у статті – аркуш 5 справи архіву. Тут же із сторінки 198 книги «Шевченків край...» О. Гаврилюк запозичує слово в слово інформацію про нетерпимість Туза до ворогів та про його участь 1918 р. у Вільшанському більшовицькому партизанському загоні, не подаючи жодних посилань. Далі до кінця сторінки переписує із зазначеної вище нашої статті матеріал про отамана Туза, подаючи вже на цей раз посилання на статтю. Виникає логічне питання: а де ж наукова новизна праці, матеріали взяті із чужих досліджень, з них списані й посилання!

Компілятивний метод створення книги присутній по всій роботі. Так, окреслюючи у вступі шевченків край (с. 7, третій абзац знизу), автор запозичує (без посилань!) вирази та словосполучення із дослідження «Шевченків край...», зокрема, зі сторінки 6, де ми визначаємо Малу Батьківщину Тараса Шевченка. У вступі книги (с. 6) автор подає надзвичайно вагому з наукової точки зору цитату академіка І. Крип'якевича, яка характеризує значення Лисянщини в історії. Проте не посилається ні на відомого академіка, ні на наші праці, зокрема, на довідник «Край козацький», де ми використовуємо цю цитату як епіграф до книги (див. с. 3). Справа у тому, що цитата у такому вигляді, як вона запозичена О. Гаврилюком, починається зі слів

«...Лисянщина бере безнастанну участь...» і закінчується «...гасла визвольної боротьби...» скорочена нами. Проте, якби автор працював із твором І. Крип'якевича «З минулого Шевченкової батьківщини», то він би знав, що скорочене нами речення у вченого починається так: «Від часу повстання Богдана Хмельницького Лисянщина бере безнастанну участь...».

Яскравим підтвердженням плагіату є посилання на сторінці 13 за №7, у якому автор відсилається на с. 50 своєї попередньої праці «Таємниці минулого козацької Лисянки» (К.: 2012. – 308 с.). Так, в останній автор на вказаній сторінці, використовуючи матеріал, посилається на книгу відомого краєзнавця М. Лубка «Знаменитий і многолюдний град» (Полтава: Вісті, 1998. – 264 с.; див. с. 91) та ще на праці Ю. Мицика, С. Степенькіна, В. Щербатюка, О. Беззубець (посилання за №113 на с. 50) і цим визнає їх власність, то у книзі «За волю України...», використана раніше думка М. Лубка (вона найточніше відповідає тексту за відповідним посиланням) та матеріали інших, стають уже власністю О. Гаврилюка, бо виходячи з посилання №7 с. 13 книги «За волю України...» він посилається уже на себе, на с. 50 своєї попередньої праці.

Автору притаманні й неточності у використанні матеріалів інших праць. Так, на сторінках 15–16 подається інформація про Лисянську волость 1917 р. Посилання О. Гаврилюк робить після «Степана Коваленка» (№18) на 116 сторінку книги «Історія регіонів України: Лисянщина». Однак у тексті книги, на яку він посилається, відсутні три останні речення, які автор подає у своїй книзі.

Існують й інші погіршеності – помилки у прізвищах авторів: с. 10 – М. Ларега (потрібно М. Лаврега), с. 401 – Івченко М. (потрібно Іванченко М.), с. 429 – Місцевич К. (потрібно Місевич К.), с. 434 – Дубенець І. (потрібно Дубинець І.); у назвах окремих розділів змісту книги, зокрема, на с. 437 – «сваволою» (потрібно сваволею); у назвах використаних книг, збірників, зокрема, на с. 400 – «Шевченківський край» (потрібно Шевченків), с. 439 – «Мединські скрижалі» (потрібно Медвинські) тощо. Примітно, що автор зробив помилку навіть у прізвищі рецензента книги, написавши Степенькін, коли він – Степенькін, що наштотує на думку чи була співпраця автора із рецензентом.

Повсюдне запозичення в тексті книги матеріалів із праць інших авторів та посилання О. Гаврилюка на використані тими ж авторами джерела, що їх він видає за свої, інші недоліки нівелюють його працю як наукове, науково-популярне видання та цінність його в цілому. Автором книги «За волю України...» порушено авторське право, Закон України «Про авторське право і суміжні права». Окрім відповідальності за порушення, існує ще й питання моральної сторони, адже хто як не О. Гаврилюк, працюючи на посаді судді Київського апеляційного господарського суду, будучи посадовою особою, повинен дотримуватися законів та дбати про своє моральне обличчя у повсякденному житті, піклуватись про свій статус у науковій сфері, якщо такою бажав займатись.

*Shherbatjuk V. M., Doctor of Historical Sciences, Professor
Department of History of State and Law, National Academy
of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine), vytoki@ukr.net*

Book Review: Gavriluk O. For freedom of Ukraine!
Lisianschina during the national liberation struggle
in 1917–1920–ies in the context of all-Ukrainian events. –
Vyshgorod: PE Serhiychuk M. I., 2015. – 440 p.

*Щербатюк В. М., доктор исторических наук, профессор кафедры
истории и права, Национальная академия внутренних дел
(Украина, Киев), vytoki@ukr.net*

Рецензия на книгу: Гаврилюк А. За волю Украины!
Лисянщина во время национально-освободительной борьбы
в 1917–1920–х годах в контексте общеукраинских событий. –
Вышгород: ЧП Сергийчук М. И., 2015. – 440 с.

* * *